

Heidegger vorbește despre moarte cu aceeași impasibilitate cu care un anatomopatolog descrie aspectul unui cancer

cronica ideilor

Sorin Lavric

Spinul morții

Fuimtoare ușurința cu care filozofia curăță o temă de asperitățile ei sufletești. Parcă o ecranare discursivă sterilizează tușele macabre ale vieții cu ajutorul unui filtru dezinfectant. Rezultatul este o salubritate generală prin care clocotul scîrbos al intimității noastre e acoperit de dantela fină a unor noțiuni distinse. Din acest motiv, oricît de vii, de dureroase și de insuportabile ar fi consecințele unei probleme umane, disciplina aceasta stranie și nepopulară, al cărei neplăcut obicei este de a radiografia totul prin ochelarii arizi ai schemelor teoretice, împlânzește repede toate nuanțele dure: le învaluiie într-o armătură terminologică în care pînă și cele mai atroce experiențe capătă o tentă de eleganță blîndă. E ca și cum o radieră conceptuală, alunecînd dintr-o parte în alta, chiuretează buboaiile și secrețiile sordide. De aceea, privită cu ochii filozofiei, viața are aerul fastuos al unei ceremonii viager. O defilare cocheta de gesturi nobile și demne, în spatele cărora nu mai e loc de putori, repulsii, mîrșavii și spasme. Și astfel, adăpostită în faldurile sobre ale unei parade teoretice, o solemnitate docta travestește petele oribile ale vieții.

O problemă oribilă de o respingătoare evidentă e bunăoară moartea. Cînd ne referim la ea, o facem copleșiți de un sentiment neplăcut: fie tristete resemnată din cauza pierderii unei ființe dragi, fie revoltă înspăimîntată la vederea unei nenorociri umane, fie deprimarea îndoliată pricinuită de o pierdere cu neputință de recuperat. Moartea cere dolii și îmbalsamări, parastase și pomeni, lacrimi și regrete. Alteori cere apoteoze romantice: poezii fac apologia morții în numele eliberării de chinul vieții. În toate aceste cazuri, o trăsătură invariabilă ne întîmpină mereu: un sentiment ce se exprimă într-o formă mai mult sau mai puțin patetică.

Nu aceasta e situația filozofiei. Dacă vrei o discuție aseptică golită de orice urmă de emotivitate spontană, citești cărțile în care filozofii vorbesc despre moarte. Vă veți simți ca într-un salon de înfrumusețare a cadavrelor. Nu știu dacă ați asistat vreodată la o autopsie. Șocul cel mare nu stă în scîrboșenia insuportabilă a unui trup care este ciopîrțit bucată cu bucată, ci în contrastul incredibil dintre urîțenia spectacolului de abator și mina indiferentă a medicului anatomopatolog. Tie îți vine să verși clătîndu-te sub valurile de putoare viscerală, iar medicul, aflat parcă pe scena decernării unui premiu național, vorbește imperturbabil de docimazie, de depunerile ateromatoase pe pereții vaselor, de steatoza ficatului sau de infiltrațiile nodulare din mucoasa intestinului. Tu ești convins că ai nimerit în gaura cu șerpi, iar el se simte ca într-un muzeu cu exponate demne de analizat.

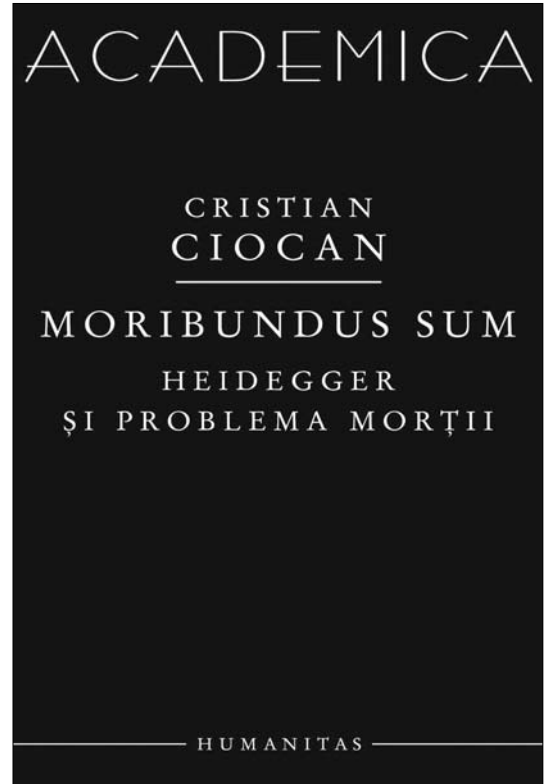
Puterea aceasta de a discuta detașat despre o temă în fața căreia în mod normal îți vine să urli o regăsim din plin la Heidegger. În fond, în secolul XX, dacă moartea a devenit vedeta teoretică a discursului filozofic este fiindcă profesorul din Freiburg i-a ridicat un edificiu conceptual. Tot jargonul creat de Heidegger în jurul lui *Sein zum Tode* (ființă întru moarte) a avut efectul unei lansări culturale. Iar europenii au început să vorbească mai mult sau mai puțin diletant despre moarte tocmai în prelungirea expresiilor fenomenologului neamț. Tot ce a urmat după Heidegger, de la Lévinas și Derrida pînă la Sartre și Merleau-Ponty n-a fost decît o reverberație speculativă iscată

de eoul noțiunilor introduse de neamț. Heidegger vorbește despre moarte cu aceeași impasibilitate cu care un anatomopatolog descrie aspectul unui cancer: cu o distanțare teoretică pe care știe să și-o sprijine pe o armătură conceptuală ce l-a făcut celebru. Iar cartea lui Cristian Ciocan, *Moribundus sum: Heidegger și problema morții*, este poate cea mai competentă analiză pe care un exeget heideggerian a dedicat-o modului în care filozoful german abordează tema morții.

Judecată în întregul ei, cartea lui Cristian Ciocan impresionează nu numai prin anvergura chinului exegetic – moartea e urmărită în toate articulațiile și consecințele ei –, dar mai ales prin vădita voință de a-l înțelege pe Heidegger dincolo de litera textului. În această privință, cel mai bun capitol al cărții este cel dintîi („Locul problemei morții în *Sein und Zeit*”), de altminteri și cel mai consistent. În paginile lui, Cristian Ciocan face ceea ce puțini exegeți pot face: se ridică la nivelul lui Heidegger grație unei cercetări de o acuitate lipsită de indulgență. Ca să ajungi la o asemenea performanță și se cere un lucru pe cît de simplu pe ațit de greu de realizat: să nu mai fi un partizan admirîndu-l în secret pe Heidegger, adică un adept care, sub pretext că îi analizează gîdnirea, îi ține de fapt partea. Ți se cere așadar să fii un cercetător neîngăduitor. Rezultatul este o confruntare la propriu cu noțiunile lui Heidegger și cu inadvertențele și contradicțiile ce apar în textele neamțului. Felul în care Cristian Ciocan analizează relația dintre *Befindlichkeit* (situație afectivă) și *Stimmung* (dispoziție afectivă), dintre *das Selbst* (sinele) și *das Man* (impersonalul „se”) sau dintre *Umwelt* (lumea ambiantă), *Mitwelt* (lumea împărtășită cu alții) și *Selbstwelt* (lumea sinelui) îl așază pe exegetul român în categoria celor mai profunzi analiști ai lui Heidegger. Cauza rămîne una singură: îndrăzneala de a te lepăda de superstiții și de false pudori, încercînd să-l înțelegi pe Heidegger cu adevărat: nu de ochii lumii, ci în așa fel încît, în sinea ta, să fii încredințat că nu te-ai mințit singur.

Cel mai ușor lucru în exegeza lui Heidegger este să trișezi. Stratagema la care recurg majoritatea autorilor este unul al psitacizării terminologice: îi repetă cu sfințenie sintagmele și desfășoară o psalmodie interpretativă ce se înlanțuie de la sine grație simplei derulări a unor noțiuni legate ca mărgelele pe fir. Sau ca boabele pe abac. Se obține astfel un dicteu papagalicesc, săvîrșit de un pilot automat care este suficient de deștept ca să poată folosi expresiile lui Heidegger, dar și suficient de mărginit ca să nu le poată adînci cu propria minte. Un astfel de jargon, însușit pe dinafară și etalat ca o haină de gală, poate fi manevrat după plac și după voință, ca orice limbaj de specialitate. Pe dinăuntru însă, exegetul simte foarte bine că haina îl strînge: nu a înțeles ce Dumnezeu vrea să spună fenomenologul german prin cutare expresie, și pe deasupra nu are onestitatea să recunoască asta. Urmarea e o maculatură exegetică ineptă care se adună an de an pe marginea operei lui Heidegger. Cărțile acestea, relicve deplorabile întesînd degeaba rafturile bibliotecilor, alcătuiesc marea groapă comună a rebuturilor livrăști.

Cartea lui Cristian Ciocan nu intră în această categorie. Ea este o mostră de competență analitică ce trece dincolo de crusta lexicală a cuvintelor neamțului. Iar dacă acum ocolim sintagmele pietroase și neprimitoare ale jargonului lui Heidegger și încercăm

Cristian Ciocan, *Moribundus sum: Heidegger și problema morții*, Humanitas, București, 2007, 410 pag.

să-i înfățișăm ideile în cuvinte simple, atunci putem detecta două idei surprinzătoare pe care fenomenologul le formulează în privința morții.

Prima idee este că fenomenul acesta ațit de macabru e intransmisibil. La oricîte decese am asista și la oricîte înmormîntări am fi martori, spectacolul lor nu ne spune nimic despre ce înseamnă cu adevărat moartea. Cu alte cuvinte, moartea e unul din acele evenimente pe care nu le poți înțelege decît trăindu-le pe propria piele. De aceea, oricîta competență ai avea în privința morții altora, ea nu poate ține loc de experiența ei intimă. Pe aceasta nu o poți trăi decît de unul singur, și numai atunci cînd îți vine ceasul. Prin urmare, fiecare moare de propria sa moarte, iar privești moartea altora nu ne conferă nici un certificat de competență în privința ei. Filozoful, la fel ca anatomopatologul sau ca preotul, este dezarmat în fața morții, iar sub acest unghi al neputinței biologice, el nu se deosebește cu nimic de cel mai de rînd muritor de pe acest pămînt. Dacă așa stau lucrurile, atunci a filozofa pe seama morții înseamnă a vorbi despre un lucru asupra căruia nu ai nici o putere. Toată filozofia clădită în jurul ei nu te ajută cu nimic în clipa ieșirii de pe scenă. De aceea, deși viața ar trebui să fie o pregătire pentru moarte, din păcate nu este.

A doua idee este că moartea nu este ceva exterior ființei umane, un eveniment venit din afară care să te surprindă brusc. Un cutremur, o boală incurabilă sau un atentat nu sunt decît cauzele accidentale ale unei morți care lucrează în mine de la un bun început. Moartea este posibilitatea mea supremă și viitorul meu cel mai sigur. Sunt sigur că voi muri, atîta doar că nu știu cînd. Din acest motiv, fuga de gîndul morții este o constantă a psihologiei contemporane. Din nefericire, această eschivă psihică nu poate să desființeze intimitatea neiertătoare ce mă leagă de moarte. Poate în schimb să-mi păstreze echilibrul interior și calmul. Așa se face că, în viața cotidiană, omul este înclinat să se gîndească la moarte ca la un eveniment care va veni într-o zi nedefinită, plasată cît mai departe în viitor. Aruncarea într-un viitor foarte îndepărat îi fură morții caracterul atroce și desființător, și îi dă omului entuziasmul de care are nevoie pentru a trăi. Toate considerațiile acestea au fost etichetate de Sartre drept jonglerii heideggeriene. Oricum ar fi, ceva adevărat tot trebuie să fie în această analiză a morții, de vreme ce voga pe care o are de cîteva decenii nu dă semne că se va stinge. ■